

MIĘDZY DYSONANSEM A EUFONIA – O SILE JEDNOŚCI SYSTEMU PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO W KONTEKŚCIE JEGO FRAGMENTACJI

1. WSTĘP – OD EUFONII W OPERZE I OPERETCE DO SYSTEMU PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Wieloaspektowo postrzegana kategoria fragmentacji prawa międzynarodowego jest jednym z tych zagadnień, które kształtując oddziałuje na międzynarodowy porządek prawny i jego rozwój. Ewokuje mnogość wielokontekstowych i złożonych problemów badawczych sprawia, że mierzenie się z nimi na naukowym gruncie stanowi nie tylko swoiste wyzwanie, ale wywołując w dyskursie naukowym skrajnie różne – często przeciwstawne – oceny, rozwija także i naukę. Nie bez powodu bowiem, ukazując wagę i znaczenie analizowanej kategorii wskazuje się, że z jednej strony przed fragmentacją prawa międzynarodowego nie ma ucieczki¹, z drugiej zaś, że stanowi ona – wraz z konstytucjonalizacją i wertykalizacją – „świętą trójkę” międzynarodowej debaty początku XXI w.²

Fragmentacja prawa międzynarodowego – będąc w swej istocie dość wymagającą i złożoną kategorią badawczą – stanowić może punkt odniesienia nie tylko dla analiz poświęconych systemowości prawa międzynarodowego jako takiego, ale także dla licznych zagadnień szczegółowych, przywoływanych w jej kontekście. Można nawet zaryzykować twierdzenie, że w kategorii fragmentacji – niczym w soczewce – skupiają się ważne współcześnie zjawiska, determinujące charakter systemu prawa międzynarodowego. Rozszerzając zakres porównań sięgnąć można także na grunt innej – na pozór mało oczywistej, choć ryzykownej alegorii – za swoisty kontrapunkt³ myślenia

¹ M. Koskeniemi, *Hierarchy in International Law: A Sketch*, 8(4) The European Journal of International Law 566 (1997), s. 579.

² J. Klabbers, *Setting the Scene*, w: J. Klabbers, A. Peters, G. Ulfstein (red.), *The Constitutionalization of International Law*, Oxford University Press, Oxford: 2009, s. 1.

³ Por. E. Łętowska, K. Pawłowski, *O operze i o prawie*, Wolters Kluwer, Warszawa: 2014.

* Ewelina Cała-Wacinkiewicz – profesor nauk prawnych na Uniwersytecie Szczecińskim. ORCID: 0000-0002-5439-4653.

o systemie prawa międzynarodowego przyjmując operę i operetkę, skrywając za tym zabiegiem dwojakiego rodzaju powody. Pierwszym jest rozwikłanie kwestii na ile im właściwej swoistej eufonii – harmonijnego współbrzmienia dźwięków⁴ – doszukać się można również i w systemowym charakterze prawa międzynarodowego, na ile zaś charakterowi tego prawa bliżej do – z założenia zakłócającego harmonię – dysonansu? Jeśli wziąć bowiem pod uwagę, że – w przeciwieństwie do prawa krajowego – prawo międzynarodowe pierwotnie nie było konstruowane na podstawie systemowych założeń⁵, a owa systemowość stanowi raczej konsekwencję rozwoju tego porządku prawnego, aniżeli jego pierwotne środowisko, to kwestia eufonii i dysonansu nabiera szczególnego znaczenia także na naukowym gruncie. Drugim – ważniejszym, jeśliby dokonać swoistej gradacji – powodem zastosowania owej alegorii jest chęć oddania naukowego hołdu Profesorowi Władysławowi Czaplińskiemu, którego badania stanowią inspirację dla kolejnych pokoleń prawników, w tym również prawników internacjonalistów, a który swoje życiowe pasje dzieli między naukę a operę i operetkę. W pogłębionej warstwie analiz Jubilata, mających za przedmiot prawo międzynarodowe *in genere*, można zatem poszukiwać także i pewnych refleksów pasji muzycznej.

Prowadząc szeroko zarysowane rozważania Władysław Czapliński kierunkuje uwagę nie tylko w stronę zagadnień społecznie doniosłych⁶, ale także i takich, których szczególny praktyczny wymiar jest nie do podważenia⁷. Zgłębiając liczne opracowania Jubilata odnoszące się do rudymenarnych kategorii prawa międzynarodowego⁸,

⁴ Rodowód słowa „eufonia” wiązany jest ze starożytną greką, na gruncie której oznaczało ładny, dobry głos, dźwięczność tonu czy harmonię. W sensie najbardziej ogólnym eufonię można określić jako zdolność współbrzmienia do zwracania na siebie uwagi swą samowystarczającą atrakcyjnością. Jednym z jej atrybutów może być pełnia (harmoniczne bogactwo) współbrzmienia. Zob. L. Akopian (Hakobian), *Eufonia i parafonia jako kategorie teoretyczno-muzyczne*, 11 Teoria Muzyki 11 (2017), s. 12. W nawiązaniu do powyższego, w muzyce eufonia to zgodność tonów. Zob. W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa: 1960, s. 769.

⁵ Zob. podobnie: A. Lindroos, *Addressing Norm Conflicts in a Fragmented Legal System: The Doctrine of Lex Specialis*, 74(1) Nordic Journal of International Law 27 (2005), s. 30.

⁶ W. Czapliński, *Zasada niedyskryminacji/równego traktowania w prawie wspólnotowym*, w: B. Mielnik (red.), *Status prawny obywatela RP po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław: 2005, s. 29–46; W. Czapliński, *Odpowiedzialność państwa za naruszenie praw człowieka*, w: C. Mik (red.), *Prawa człowieka w XXI wieku: wyzwania dla ochrony prawnej*, Wydawnictwo TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń: 2005, s. 93–113; W. Czapliński, *Sprawa Tanji Kreil: czyli o roli kobiet w relacjach prawa europejskiego do krajowego*, w: M. Kruk, J. Trzciniński, J. Wawrzyniak (red.), *Konstytucja i władza we współczesnym świecie. Doktryna – prawo – praktyka. Prace dedykowane Profesorowi Wojciechowi Sokolewiczowi na siedemdziesiątce urodzin*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa: 2002, s. 453–461.

⁷ Już tylko przykładowo warto wskazać: W. Czapliński, *Samostanowienie – secesja – uznanie (Uwagi na tle inkorporacji Krymu do Federacji Rosyjskiej)*, w: J. Menkes, E. Cała-Wacinkiewicz (red.), *Państwo i terytorium w prawie międzynarodowym*, C.H. Beck, Warszawa: 2015, s. 231–249; W. Czapliński, *Zmiany terytorialne w Europie Środkowej i Wschodniej i ich skutki międzynarodowoprawne (1990–1992)*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa: 1997; W. Czapliński, *Reforma ONZ – zasady użycia siły w stosunkach międzynarodowych*, w: J. Symonides (red.), *Organizacja Narodów Zjednoczonych: bilans i perspektywy*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa: 2006, s. 672–688.

⁸ W. Czapliński, *Ius cogens and the Law of Treaties*, w: C. Tomuschat, J.M. Thouvenin (red.), *The Fundamental Rules of the International Legal Order. Jus Cogens and Obligations Erga Omnes*, Brill, Leiden–Boston: 2006, s. 83–97; W. Czapliński, *Multiplikacja sądów międzynarodowych – szansa czy zagrożenie dla jednoci*

warunkowanych teoretyczną solidną podbudową, za szczególnie doniosłe uznać należy te, w których przedmiotem naukowego poznania uczynił on konsekwentnie – pośrednio bądź bezpośrednio – rozwijaną myśl o jedności systemu prawa międzynarodowego. Rekonstrukcja owej myśli – wpisanej w ramy systemowości prawa międzynarodowego – z często złożonych konstrukcji myślowych Jubilata, ma istotne znaczenie z perspektywy obranego celu niniejszego opracowania. Jest nim próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, w którym *implicite* zawarto przypuszczenie, że to właściwa operze i operetce eufonia – nie zaś jej przeciwstawny dysonans – zobrazować może systemowy charakter prawa międzynarodowego i jego jedność. Czy opierając się na naukowym dorobku Władysława Czaplińskiego możliwe jest zatem wyrowadzenie wskazanej myśli, jeśli zderzyć ją z fragmentacją prawa międzynarodowego, ujmowaną nie tylko jako współczesne zjawisko, ale także jako stan i pewien proces?

Ocena przedmiotowego zagadnienia stanowi część debaty o takim czy innym charakterze prawa międzynarodowego, będąc również swoistym polem bitwy o podstawowe wartości w prawie tym zakodowane. Jeśli bowiem uznać, że fragmentacja prawa międzynarodowego zagraża jego systemowej jedności, to skutkiem wykazania prawdziwości takiego twierdzenia jest wniosek co do zagrożonej przyszłości międzynarodowego porządku prawnego i jednoczesna słuszność poglądu D.H. Joynera oraz M. Roscini, że ewoluuje on w rozbudowaną, ale jednak fragmentaryczną strukturę⁹. Charakter owej struktury wyraziście egzemplifikują B. Simma oraz D. Pulkowski, ukazując ją jako wszechświat i planety¹⁰, czy jak widzi to J. Pauwelyn jako wszechświat i połączone wyspy¹¹, a w nieco zmodyfikowanej formule planet, komet i galaktyki również i V.P. Tzevelekos¹². Barwne spostrzeżenie wyraził także C. Mik, który używając biologicznego porównania do rozmnażania (strobilizacji) krążkopławów, mówi o odrywaniu się reżimów czy podsystemów od ogólnych reguł tego prawa¹³. Czy zatem fragmentacja prawa międzynarodowego godzi w jedność tego prawa, poprzez funkcjonowanie w jego obrębie wielu pomniejszych zbiorów norm prawnych, czy też raczej jest tak, że obiektywnie odzwierciedla ona proces ewolucji

prawa międzynarodowego, w: J. Kolasa, A. Kozłowski (red.), *Rozwój prawa międzynarodowego – jedność czy fragmentacja?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław: 2007, s. 77–130; W. Czapliński, *Zasady ogólne prawa międzynarodowego*, w: J. Symonides, D. Pyć (red.), *Wielka encyklopedia prawa*. T. 4 *Prawo międzynarodowe i publiczne*, Fundacja Ubi Societas Ibi Ius, Warszawa: 2014, s. 596–597.

⁹ D.H. Joyner, M. Roscini, *Introduction*, w: D.H. Joyner, M. Roscini (red.), *Non-proliferation Law as a Special Regime. A Contribution to Fragmentation Theory in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge: 2012, s. 1.

¹⁰ B. Simma, D. Pulkowski, *Of Planets and the Universe: Self-Contained Regimes in International Law*, 17(3) *The European Journal of International Law* 483 (2006), s. 504–505.

¹¹ J. Pauwelyn, *Bridging Fragmentation and Unity: International Law as a Universe of Inter-Connected Islands*, 25(4) *Michigan Journal of International Law* 903 (2004), s. 903–916.

¹² V.P. Tzevelekos, *The Use of Article 31(3)(c) of the VCLT in the Case Law of the ECtHR: An Effective Anti-Fragmentation Tool or a Selective Loophole for the Reinforcement of Human Rights Teleology? Between Evolution and Systemic Integration*, 31(3), *Michigan Journal of International Law* 621 (2010), s. 629.

¹³ C. Mik, *Lex generalis w prawie międzynarodowym*, w: B. Krzan (red.), *Ubi Ius Ibi Remedium. Księga dedykowana pamięci Profesora Jana Kolasy*, C.H. Beck, Warszawa: 2016, s. 413.

prawa międzynarodowego, tj. przejścia z jednego poziomu jakościowej systematyzacji norm prawnych na drugi?

Rozstrzygnięcie wskazanej kwestii możliwe będzie poprzez zastosowanie metody analitycznej, ukierunkowanej powyżej sformułowanymi problemami, przy założeniu, że optyka badawcza skupiona zostanie na fragmentacji prawa międzynarodowego *a priori* ujmowanej jednak jako intrasystemowe zjawisko. Założenie to wyznaczy zatem nie tylko zakres prowadzonych badań, ale nade wszystko stanowiąc swoiste tło – poprzez naniesienie na nie zakodowanej w eufonii potrzeby harmonijnego współbrzmienia dźwięków – umożliwi ukazanie systemowej całości prawa międzynarodowego, wyznaczonej twierdzeniami Jubilata.

2. FRAGMENTACJA PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO – OD DYSONANSU DO EUFONII W RAPORTACH KOMISJI PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Jakiegokolwiek ustalenia w przedmiocie istoty fragmentacji prawa międzynarodowego¹⁴ nie mogą pomijać stanowiska Komisji Prawa Międzynarodowego, włączając w to przede wszystkim prace jej Grupy Badawczej¹⁵, poświęcone temu zagadnieniu. Taka optyka wynika głównie z dwóch powodów. Pierwszy jest dość oczywisty i stanowi pochodną niekwestionowanego autorytetu naukowego tego gremium i jego kształtującego pojmowanie fundamentalnych kategorii prawa międzynarodowego oddziaływania. Drugi zaś – być może nieco zaskakujący – to fakt, że do powstania doktrynalnego sporu o istotę fragmentacji prawa międzynarodowego dość istotnie

¹⁴ Na ten temat szerzej: E. Cała-Wacinkiewicz, *Fragmentacja prawa międzynarodowego*, C.H. Beck, Warszawa: 2018. Niniejsze opracowanie w części dotyczącej fragmentacji stanowi pochodną przemyśleń zawartych w monografii.

¹⁵ Wskazując chronologicznie przyjęte przez Grupę Badawczą Komisji Prawa Międzynarodowego raporty poświęcone fragmentacji prawa międzynarodowego (dalej jako raporty Grupy Badawczej Komisji Prawa Międzynarodowego), przywołać należy:

1. Report of the Study Group on Fragmentation of International Law, 1 August 2002, A/CN.4/L.628;
2. Report of the Study Group on Fragmentation of International law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law, 18 July 2003, A/CN.4/L.644;
3. Report of the Study Group on Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law, 28 July 2004, A/CN.4/L.663/Rev.1;
4. Report of the Study Group on Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law, 29 July 2005 A/CN.4/L.676;
5. Report of the Study Group of the International Law Commission, Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law, finalized by Martti Koskenniemi, 13 April 2006 A/CN.4/L.682 (dalej jako Raport Grupy Badawczej Komisji Prawa Międzynarodowego z 2006 r.). Do Raportu dołączono: Conclusions of the work of the Study Group on the Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law (A/61/10), para. 251. Przedmiotowe Konkluzje ujęte także zostały w Report of the Study Group of the International Law Commission, Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law, 18 July 2006, A/CN.4/L.702.

przyczyniła się sama Komisja Prawa Międzynarodowego, wychodząc od dwóch przeciwnych poglądów, na trwałe dzielących przedstawicieli nauki w zajmowanych przez nich stanowiskach.

Punkt wyjścia ku temu spostrzeżeniu stanowił Raport Komisji Prawa Międzynarodowego z 2000 r. i wyrażony w nim pogląd G. Hafnera¹⁶, zgodnie z którym – sumując – fragmentacja to proces, prowadzący do erozji prawa międzynarodowego, głównie ze względu na fakt, że tzw. częściowe systemy powodują ryzyko powstania wzajemnie wykluczających się zobowiązań poszczególnych państw. W jego pejoratywnym ujęciu, fragmentacja może zagrażać nie tylko stabilności prawa międzynarodowego, ale także jego spójności¹⁷. Pewna „odwilż” w zakresie postrzegania fragmentacji prawa międzynarodowego potwierdzona została Raportem Grupy Badawczej Komisji Prawa Międzynarodowego z 2006 r., zamykającym prace Komisji w tym obszarze, a przygotowanym pod przewodnictwem M. Koskenniemi. W Raporcie tym nie tylko złagodzone wcześniejsze ustalenia G. Hafnera, ale przede wszystkim dopuszczono stymulującą funkcję fragmentacji względem rozwoju międzynarodowego porządku prawnego, dopatrując się – co szczególnie cenne – jej pozytywnych aspektów¹⁸.

Raport Grupy Badawczej Komisji Prawa Międzynarodowego z 2006 r. – mimo wielu poznawczych walorów i odmiennego światła rzuconego na zjawisko fragmentacji jako takiej – nie może zostać przyjęty bezkrytycznie. Choć wywołał ożywioną dyskusję na naukowym gruncie, to jednak ciężar zdefiniowania pojęcia fragmentacji prawa międzynarodowego przerzucił na doktrynę ze wszystkimi skutkami z tego wynikającymi. W Raporcie bowiem – co istotne – nastąpiło zdecydowane przesunięcie akcentów. W miejsce określenia istoty fragmentacji prawa międzynarodowego, w tym sposobu jej pojmowania, opisanych zostało szereg pojęć i zjawisk z nią związanych (pojawiających się w jej kontekście). Można zatem stwierdzić, że Grupa Badawcza niemal całkowicie zaniechała rozważań o pojęciu fragmentacji prawa międzynarodowego, zastępując je pogłębionymi analizami kategorii, do których może być ono odnoszone. Rozważania *de re* zbyt stanowczo wyparły rozważania *de nomine*, a próby zbyt szerokiego ujmowania pojęcia fragmentacji prawa międzynarodowego przyczyniły się do tego, że jego zakresem mylnie obejmuje się wszelkie przekształcenia systemu prawa międzynarodowego. Egzemplifikując powyższe, już tylko na gruncie Konkluzji do Raportu Grupy Badawczej Komisji Prawa Międzynarodowego z 2006 r., stanowiących kwintesencję prac nad analizowanym zagadnieniem, termin „fragmentacja” z wyjątkiem tytułu dokumentu (Conclusions of the work of the Study Group on

¹⁶ Report of the International Law Commission on the work of its fifty-second session 1 May – 9 June and 10 July – 18 August 2000, A/55/10. Do Raportu dołączono Annex No. 5: G. Hafner, *Risks Ensuing from Fragmentation of International Law*, 2(2) Yearbook of the International Law Commission (2000).

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Zob.* Report of the Study Group of the International Law Commission, Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law, finalized by Martti Koskenniemi, 13 April 2006 A/CN.4/L.682; Conclusions of the work of the Study Group on the Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law, Yearbook of the International Law Commission (2006).

the Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the Diversification and Expansion of International Law) nie pojawił się w jego treści ani razu. Wbrew oczekiwaniom przyjęto bowiem odwrócony schemat analiz Komisji, odnosząc się we wskazanych Konkluzjach jedynie do problematyki *lex specialis, self-contained regimes*, znaczenia i funkcji ogólnej reguły interpretacji z art. 31 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 23 maja 1969 r.¹⁹, (w tym uszczegóławiając postanowienia art. 31 ust. 3 lit. c Konwencji wyrażającego tzw. systemową integrację²⁰) oraz do konfliktu norm prawnych.

Obiektywna potrzeba krytycznej refleksji nad zjawiskiem oraz świadomość naukowych korzyści z dyskusji nie zastąpią próby zdefiniowania pojęcia fragmentacji prawa międzynarodowego. Odnosząc się do relacji pomiędzy całością a częścią, fragmentacja prawa międzynarodowego *sensu stricto* winna być rozumiana jako zjawisko, którego istotą jest wewnętrzny podział systemu prawa międzynarodowego na zróżnicowane w swej prawnej istocie wyodrębnione zespoły norm prawnych, jakimi są działy. Zakodowany w – składających się na nie – sektorowych instytucjach prawnych „tryb autonomiczny” wpływać może na odrębność normatywną działów, które, mając status wyodrębnionych części całości, posiadają tę właściwość, że zdolne są do względnie samodzielnego funkcjonowania w obrębie systemu prawa międzynarodowego, jednocześnie na system ten oddziałując. Efektem tak rozumianej fragmentacji jest rozdrobnienie (rozcłonkowanie), sprowadzające się do funkcjonowania w obrębie prawa międzynarodowego wielu pomniejszych zespołów norm prawnych – porządków normatywnych (takich jak, na przykład, międzynarodowe prawo karne, międzynarodowe prawo środowiska czy międzynarodowe prawo gospodarcze), w konsekwencji mogące prowadzić do rozpadu tego prawa²¹. Ze względu jednak na dość ograniczony zakres przedmiotowych rozważań podkreślić należy, że nie tyle rzecz jest w odwzorowujących poziome porządkowanie systemu prawa międzynarodowego działach tego prawa, ile w skali zjawiska i w „trybie autonomicznym”, zakodowanym w – składających się na poszczególne działy – instytucjach sektorowych. To w nich należy upatrywać zagrożenia jedności systemu prawa międzynarodowego.

Ewolucja – odzwierciedlona w raportach Komisji Prawa Międzynarodowego – przestrzegania kategorii systemu prawa międzynarodowego i jego fragmentacji, wpisuje się w analizy poświęcone dysonansowi i eufonii. Komisja wyszła bowiem od – kojarzącego się jednoznacznie ze zniszczeniem – zagrożenia rozpadem systemu prawa

¹⁹ Konwencja wiedeńska o prawie traktatów (uchwalona 22 maja 1969 r., weszła w życie 27 stycznia 1980 r.) [1990] Dz.U. Nr 74, poz. 439, załącznik.

²⁰ Na ten temat zob. szerzej C. McLachlan, *The Principle of Systemic Integration and Article 31(3)(C) of the Vienna Convention*, 54(2) *International and Comparative Law Quarterly* 279 (2005), s. 279–320; B. McGrady, *Fragmentation of International Law or „Systemic Integration” of Treaty Regimes: EC-Biotech Products and the Proper Interpretation of Article 31(3) (c) of the Vienna Convention on the Law of Treaties*, 42(4) *Journal of World Trade* 589 (2008), s. 589–618.

²¹ E. Cała-Wacinkiewicz, *supra* note 14, s. 422–423.

międzynarodowego, po to, by w jego kontekście ukazać nie tylko siłę owego systemu, ale także jego zabezpieczenia przed destrukcją.

3. JEDNOŚĆ SYSTEMU PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO I JEGO ZABEZPIECZENIA W ROZWAŻANIACH PROFESORA WŁADYSŁAWA CZAPLIŃSKIEGO

Rekonstruuując postrzeganie przez Władysława Czaplińskiego kategorii systemu prawa międzynarodowego i jego jedności, nie sposób w pierwszej kolejności nie sięgnąć na grunt współautorskiego – wspólnie z Anną Wyrozumską – opracowania podręcznikowego, zatytułowanego *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*²². Warto jest ono analizy nie tylko z powodu szczególnego waloru poznawczego oraz znaczenia w procesie kształcenia wielu pokoleń prawników, ale przede wszystkim ze względu na swoiste potwierdzenie uprzednio wyrażonego przekonania o pasji, jaką nieprzerwanie dla Jubilata pozostaje prawo międzynarodowe *in extenso*. Już bowiem we Wstępie tegoż opracowania znaleźć można zapewnienie o niezmienności fascynacji prawem międzynarodowym jako domeną badań naukowych oraz jednocześnie wyrażone przekonanie o jedności systemu tej dziedziny prawa²³, co nieprzypadkowo – jak należy przypuszczać – poprzedza jakiejkolwiek analizy o merytorycznym charakterze.

Wyrażona konstatacja nie tylko konsekwentnie przenika budowane od ogółu do szczegółu rozważania Władysława Czaplińskiego, ale nade wszystko daje się ująć w ramy swoistej myśli przewodniej, mimo że pogląd o jedności systemu prawa międzynarodowego (zwłaszcza w kontekście jego fragmentacji) doktrynalnie nie zawsze przyjmowany jest bezkrytycznie²⁴. Konsekwencją powyższego staje się niejako naturalne ujmowanie prawa międzynarodowego jako systemu norm regulujących wzajemne stosunki pomiędzy podmiotami tego prawa, który to system opiera się na kilku zasadniczych normach, mających charakter zasad prawa: suwerenności państw, zakazie stosowania siły, pokojowym rozstrzyganiu sporów międzynarodowych, mocy wiążącej zobowiązań międzynarodowych, a także na poszanowaniu podstawowych praw

²² W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, C.H. Beck, Warszawa: 2014, s. 11.

²³ *Wstęp do trzeciego wydania*, w: W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, C.H. Beck, Warszawa: 2014, s. V–XIV.

²⁴ I tak np. A. Jakubowski oraz K. Wierczyńska wskazują, że „fragmentation basically refers to the profound systemic rupture in the structure of international law, reflected in the lack of well-developed and established hierarchies or other techniques to deal with normative conflicts and tensions between general international law norms and its specialized regimes, as well as between those regimes *inter se*”. Zob. A. Jakubowski, K. Wierczyńska, *Introduction*, w: A. Jakubowski, K. Wierczyńska (red.), *Fragmentation vs the Constitutionalisation of International Law. A Practical Inquiry*, Routledge, London: 2016, s. 1. Podobnie M. Craven, *Unity, Diversity and the Fragmentation of International Law*, 14 Finnish Yearbook of International Law 3 (2003), s. 3.

człowieka²⁵. Idąc dalej tym tokiem, jeśli normy prawa międzynarodowego stanowią pewien system, to stosuje się do niego teoretyczny postulat niesprzeczności i zupełności, na co w kolejnej publikacji *Sędzia krajowy wobec prawa międzynarodowego*, jednoznacznie zwracają uwagę współautorzy powyższego opracowania²⁶. Jubilat nie poprzestaje jednak na przedmiotowym stwierdzeniu i w kolejnej publikacji, zatytułowanej *Zasady ogólne prawa międzynarodowego*, dostrzega konieczność oparcia prawa międzynarodowego na bardziej sformalizowanych zasadach²⁷, sięgając w tym celu na grunt rozważań poświęconych zjawisku konstytucjonalizacji. Nie kierunkuje jednak sposobu myślenia w stronę konstytucji w znaczeniu formalnym, jak symplifikująco zwykło się czynić w piśmiennictwie. Swoje analizy silnie zakorzenia w kategorii systemowości prawa międzynarodowego, zwracając uwagę na konieczność

wykształcenia się pewnych norm o charakterze porządkującym system, określających wzajemny stosunek jego poszczególnych elementów oraz strukturę władzy (w tym kompetencji stanowienia prawa). Jedność systemu opierałaby się na hierarchii norm z wiodącym znaczeniem Karty Narodów Zjednoczonych²⁸.

Potrzeba porządkowania systemu prawa międzynarodowego nabiera szczególnej doniosłości w kontekście zauważalnej przez Władysława Czaplińskiego – wspólnie z Anną Wyrozumską – tendencji, stanowiącej pewne *signum temporis* współczesnego prawa międzynarodowego. Jak ujmują ją autorzy, wciąż nowe dziedziny obejmowane są przez normy międzynarodowe, a tej ekspansji normatywnej towarzyszy tendencja do posługiwania się w poszczególnych dziedzinach własnymi zasadami, aparatem metodologicznym i pojęciowym, a także własnymi odrębnymi rozwiązaniami instytucjonalnymi i proceduralnymi, co musi prowadzić do konfliktów²⁹ nie tylko pomiędzy poszczególnymi normami czy przepisami umów, ale całymi instytucjami i dziedzinami regulowanymi przez normy³⁰.

Kontynuacja myśli, dotyczącej „ekspansji normatywnej”, podjęta została w kolejnym opracowaniu Władysława Czaplińskiego, w którym odniósł się on do problematyki multiplikacji (prolifracji) sądów międzynarodowych (*Multiplikacja sądów międzynarodowych – szansa czy zagrożenie dla jedności prawa międzynarodowego*³¹). Wychodząc od pytania – czy zwiększająca się liczba sądów międzynarodowych wpływa na jednolitość prawa międzynarodowego, czy jedność ta jest w jakikolwiek sposób zagrożona, czy też nie wiąże się z tym żadne niebezpieczeństwo dla systemu

²⁵ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *supra* note 22, s. 11 oraz W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Sędzia krajowy wobec prawa międzynarodowego*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa: 2001, s. 15.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ W. Czapliński, *supra* note 8, s. 597.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Szerzej na ten temat Jubilat pisał, jako współautor, *zob.* W. Czapliński, G. Danilenko, *Conflicts of Norms in International Law*, 21 Netherlands Yearbook of International Law 3 (1990), s. 3–42.

³⁰ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *supra* note 22, s. 18.

³¹ W. Czapliński, *supra* note 8.

prawa³² – Jubilat wnikliwie przeanalizował system sądownictwa międzynarodowego. Prowadzone badania doprowadziły go do ważkiego naukowo spostrzeżenia, co do spójności orzecznictwa organów sądowych.

Co ważniejsze jednak, mimo dostrzeżenia możliwości tworzenia przez systemy sądowe (rozumiane jako instrumenty prawne stanowiące podstawę działania sądów międzynarodowych) reżimów zamkniętych przesądził on jednoznacznie, że byłoby to możliwe tylko wtedy, gdyby nie odwoływały się one w swym orzecznictwie do powszechnego prawa międzynarodowego³³. Odesłanie do wskazanej kategorii dowodzi nie tylko tego, że Władysław Czapliński całościowo postrzega prawo międzynarodowe, w kolejnych swoich publikacjach afirmując jego systemową naturę, ale przede wszystkim, że dostrzegając współczesne przekształcenia wewnątrzsystemowe wciąż analizuje czy „poszczególne dziedziny regulowane przez normy szczegółowe doprowadziły już do wykształcenia się i utrwalenia odrębności między nimi, czy też w dalszym ciągu stanowią one części tego samego systemu”³⁴. Odwołania do powszechnego prawa międzynarodowego mają niebagatelne znaczenie, zwłaszcza w kontekście fragmentacji tego prawa. Władysław Czapliński nie pozostawia wątpliwości, że tym co zabezpiecza system prawa międzynarodowego przed rozpadem, będąc swoistą klamrą spinającą poszczególne elementy szczegółowe, jest właśnie powszechne prawo międzynarodowe³⁵. Istnienie pewnej części wspólnej o ogólnym charakterze, właściwej prawu międzynarodowemu, dającej się stosować w poszczególnych częściach składowych systemu, jest niczym innym jak pewną siłą dośrodkową, spajającą poszczególne składowe w całość.

Co ciekawe i warte podkreślenia zarazem, Władysław Czapliński odrębny nurt swoich badań poświęcił normom bezwzględnie obowiązującym (*ius cogens*)³⁶, nie tylko analizując ich prawny charakter, ale także ukazując je jako swoiste zabezpieczenie systemowe, niepozwalające na zdeintegrowanie systemu, a zatem na jego podział na wiele systemów prawnych³⁷. Jubilat w opracowaniu zatytułowanym *Is There a Space for Jus Cogens in Present International Law? Remarks in the Context of a Ban on the Use of Force*³⁸, odniósł się bezpośrednio do fragmentacji prawa międzynarodowego, kategorii powszechnego prawa międzynarodowego i norm *ius cogens*, podkreślając – w kontekście badanego orzecznictwa MTS – że normy te muszą mieć jednakową moc

³² *Ibidem*, s. 77.

³³ *Ibidem*, s. 130.

³⁴ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *supra* note 22, s. 7.

³⁵ *Ibidem*, s. 7–8.

³⁶ W. Czapliński, *Concepts of ius cogens and Obligations erga omnes in International Law in the Light of Recent Developments*, 23 Polish Yearbook of International Law 87 (1998), s. 87–97; W. Czapliński, *Jus Cogens, obligations Erga Omnes and International Criminal Responsibility*, w: J. Doria, H.-P. Gasser, M. Cherif Bassiouni (red.), *The Legal Regime of the International Criminal Court. Essays in Honour of Professor Igor Blisshchenko*, Brill, Leiden: 2009, s. 401–420; W. Czapliński, *Is There a Space for Jus Cogens in Present International Law? Remarks in the Context of a Ban on the Use of Force*, 11(2) Polish Review International and European Law 149 (2022), s. 149–171.

³⁷ W. Czapliński, A. Wyrozumska, *supra* note 22, s. 21.

³⁸ W. Czapliński, *Is There a Space*, *supra* note 36, s. 155.

wobec wszystkich członków społeczności międzynarodowej³⁹. Co ważniejsze jednak w analizowanym kontekście, przesądzając wpisał normy bezwzględnie obowiązujące w powszechne prawo międzynarodowe, potwierdzając ich systemowe powiązania.

4. PODSUMOWANIE – EUFONIA SYSTEMU PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Systemowi prawa międzynarodowego – w myśli Profesora Władysława Czaplińskiego – z pewnością bliżej do właściwej operze i operetce eufonii, niż do jej przeciwnego dysonansu. I choć przedmiotowa alegoria może zostać uznana za zbyt ryzykowną, a i nawet śmiałą, to jej celowość sprowadza się do ukazania odbicia refleksów muzycznej pasji Jubilata w jego harmonijnie współbrzmiących twierdzeniach. Dostrzegalna eufonia może zostać zatem odniesiona nie tylko do systemowej natury prawa międzynarodowego, którego jedność – rozpisując na wiele naukowych nut – Władysław Czapliński wielokontekstowo analizuje, ale także i do Jego publikacji, stanowiących niekwestionowany wkład do światowej⁴⁰ i polskiej nauki.

Pamiętając, że jedność systemu prawa międzynarodowego stanowi płaszczyznę styczną dla konstytutywnych cech warunkujących istnienie tegoż systemu, to fragmentacja prawa międzynarodowego, będąc intrasystemowym zjawiskiem, zachodzi w jego części szczegółowej. Tym samym nie narusza norm prawnych – instytucji, zasad czy reguł – składających się na powszechne prawo międzynarodowe, które niczym kłamra – jak określił to Jubilat – spina system prawa międzynarodowego. Do jego jedności ze szczególną naukową troską podchodzi Jubilat, bo przywołując za H. Grotiusem – wszystko staje się niepewne z chwilą, gdy odstępujemy od prawa⁴¹.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Na badania Jubilata nie bez powodu powołuje się Komisja Prawa Międzynarodowego. *Zob.* już tylko przykładowo: Fourth report of the International Law Commission on peremptory norms of general international law (jus cogens) by Dire Tladi, Special Rapporteur, 31 January 2019, A/CN.4/727.

⁴¹ H. Grotius, *O prawie wojny i pokoju*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa: 1957. Cytat ten zawarty został na okładce współautorskiego opracowania podręcznikowego W. Czapliński, A. Wyrozumski, *supra* note 22.